

SUMMARY

Kushchova Tetiana. Periods of formation and the problems of research of A. M. Toporov's pedagogical heritage.

Toporov's personality was highlighted in the researches of Ukrainian and Russian scientists and writers: T. K. Peresunko, E. H. Miroshnychenko, H. A. Toporov, I. H. Toporov, V. P. Shkvartsiaia and others. Theses and monographs about A. M. Toporov's social and pedagogical experience were held by I. A. Akimov, M. M. Bohdanovych, V. I. Bochkovskiy, P. S. Vykhodtsev, O. B. Horianin, E. A. Dobrenko, I. S. Kuznetsov, E. V. Orekhovska, V. S. Petrenko, P. D. Styrov, I. V. Trotsiuk, V. P. Trushkin, N. V. Farshatova, M. N. Yanovskiy and others.

The purpose of this article is to summarize, group and present publications on periods in accordance with the formation of A. M. Toporov's heritage. The following methods are used in the study: bibliographic search, comparison and contrast, historical and retrospective analysis.

The article highlights the periods of formation and study of A. M. Toporov's pedagogical heritage. There are four periods of study and understanding of A. M. Toporov's heritage: the first (1920–1937) relates to social and educational activities of Adrian Mytrofanovych in the commune "Mayskoe Utro" (May Morning). The second period (1937–1958) is concerned with his imprisonment and rehabilitation in 1958. The third period (1958–1984) coincides with A. M. Toporov's vigorous activity in Ukraine. The fourth period covers the years after A. M. Toporov's death (1984–2016). The analyzed and summarized scientific work is aimed at the studying of A. M. Toporov's personality. Comprehensive study of his social, educational, cultural and educational activities is based on different research areas: social, philosophical, historical, cultural, philological, literary, teaching.

As a result, it's obvious that there is demand in search of opportunities and conditions of the usage of A. M. Toporov's pedagogical heritage in reforming education in Ukraine. The analysis of relevant scientific and other publications made it possible to conclude that the research of A. M. Toporov's personality conducted socio-philosophical, historical, cultural, philological and literary areas. However, purely historical and pedagogical researches are fragmented and require deeper and complete analysis of educational and outreach activities of A. M. Toporov, the research of his pedagogical ideas, studying the terms of A. M. Toporov's pedagogical legacy in the process of educational reforms in modern Ukraine.

Key words: *Adrian Mytrofanovych Toporov, "Peasants tell about writers", commune "Mayskoe Utro", cultural and educational activities, pedagogical heritage, pedagogical ideas.*

УДК 378.937

Наталія Лавриченко

Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

ORCID ID 0000-0003-0776-7362

DOI 10.24139/2312-5993/2017.03/221-231

РУШІЙНА СИЛА ХАРАКТЕРУ В РОЗВИТКУ НАДЗВИЧАЙНИХ ЛЮДСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ

У статті проаналізовано праці відомих західних учених у галузі обдарованості, зокрема ті, що належать до так званого некогнітивного кластеру досліджень. Ідеться про дослідження персональних якостей і характеристик як передумов, рушіїв і каталізаторів розвитку природних здібностей і задатків. Наукові результати в цій царині розглянуті з психологічних і педагогічних позицій, в

аспекті можливостей цілеспрямовано формувати конструктивні риси характеру неординарних, обдарованих дітей.

Ключові слова: *надзвичайні здібності, обдарована особистість, особливості характеру, емоційної сфери.*

Постановка проблеми. До когорти людей із надзвичайними здібностями зазвичай відносять індивідів таких категорій, як обдаровані, талановиті, креативні, геніальні, вундеркінди, інноватори, мудрі. У різних аспектах і площинах феноменальні здібності досліджують психологи, зокрема фахівці в галузі психології особистості, когнітивної психології, психології розвитку та вікової психології, психології обдарованості, психології креативності. Педагогів зазначена проблематика цікавить передусім із точки зору формування характеру обдарованої дитини, адаптації педагогічного процесу до потреб і можливостей здібних учнів, використання сенситивних періодів проявлення й розвитку талантів, вибору оптимального змісту і стилю педагогічної роботи з надзвичайними, винятковими дітьми.

Загалом, зважаючи на вибір об'єкта, дослідження в галузі обдарованості розподіляються за такими напрямками: 1) когнітивні (природа, діагностика, розвиток інтелекту); 2) некогнітивні (персональні схильності й здатності, риси характеру талановитих людей, індивідуальні траєкторії розвитку талантів); 3) факторні (вплив зовнішніх чинників на розвиток людських здібностей). Зауважимо, що спроба вивістити котрийсь із зазначених напрямів наукового пошуку, надати йому пріоритетного значення може призводити до звуженого й однобокого погляду на складну і комплексну проблематику, якою є обдарованість. Саме з цих причин нерідко зазнають критики праці ортодоксів генетичного, соціального, культурного детермінізму, а також індивідуалізму та суб'єктивізму. Разом із тим слід віддати належне авторам подібних досліджень, позаяк, навіть попри тенденційність, вони почасти презентують досить глибокий і фундаментальний аналіз специфічних проблем на кшталт спадковості, природи й проявів інтелекту, ролі середовища в розвитку таланту тощо.

Що ж стосується психолого-педагогічних досліджень у галузі обдарованості, то тут науковий інтерес закономірно зміщується до особистості учня, вихованця, наділеного неординарними здібностями. Супутні фактори розвитку талановитих дітей теж беруться до уваги, однак здебільшого як умови й обставини, фасилітативний вплив яких бажано підсилювати, а негативний, гальмівний – зменшувати. Значний інтерес у цьому контексті становить особистісно-орієнтована педагогіка як напрям, що розвивається в річищі гуманістичної наукової парадигми.

Мета статті – на основі низки теоретичних **методів** (аналіз, синтез, порівняння та узагальнення тощо) висвітлити результати досліджень

особистісних рис характеру як предикторів і каталізаторів розвитку обдарованостей і талантів, визначити роль психолого-педагогічних впливів у цих процесах.

Аналіз актуальних досліджень. Одним із батьків-засновників особистісного напрямку досліджень у галузі обдарованості вважають англійського вченого Френсіса Гальтона (1822–1911). Гальтон вивчав як когнітивні, так і позакогнітивні (extracognitive) – спадковість, стан здоров'я – аспекти розвитку надзвичайних здібностей, а також їхні індивідуальні прояви [5].

У 20-х роках минулого століття значний внесок у закладений Гальтоном науковий напрям зробив американський учений Л. Терман (1877–1956). Він відомий як автор одного з перших лонгітюдних досліджень обдарованих індивідів. Для експерименту була обрана велика група дітей (1500 підлітків), рівень IQ яких становив 140 балів і більше. Досвідчені експерти, науковці «вели» членів групи впродовж десятків років, і одним із одержаних науково-пошукових результатів стало узагальнення властивих обдарованій людині якостей і характеристик. Ідеться передусім про такі персональні характеристики, як наполегливість у виконанні завдань, здатність доводити роботу до логічного завершення, відданість справі, цілеспрямованість, упевненість у собі, свобода від переживань власної меншовартості чи недосконалості, емоційна й соціальна саморегуляція, заповзятість у досягненні результату [17, 148].

Американська дослідниця Л. Холінгворт (1886–1939) також вивчала індивідуальні особливості обдарованих дітей і виокремила характеристики, завдяки яким ці діти вирізняються серед загалу ровесників. За спостереженнями вченої обдаровані діти раніше починають ходити й говорити, проявляти інтерес до читання, їм властиві порівняно висока емоційна врівноваженість і низька невротичність, вони є більш самостійними та впевненими в собі, постійно прагнуть нових знань [3, 5; 8; 9].

Російський учений Н. С. Лейтес у ході багаторічних спостережень за обдарованими дітьми й підлітками виявив у них надзвичайну розумову, активність, здібність до розв'язання інтелектуальних задач, допитливість, високий рівень саморегуляції, водночас, зазначає він, юні вундеркінди нерідко демонструють високий рівень рефлексії, не властивий їхньому вікові [20, 50].

На додаток до сказаного про дітей-вундеркіндів наводимо спостереження американського психолога Д. Фельдмана, який указує на те, що цим дітям притаманна неабияка цікавість, умотивованість, наполегливість, здатність отримувати задоволення від того, що вони роблять [4, 351].

Британський дослідник Д. Маккінон помітив, що визначальними рисами креативних, високо ефективних людей є відкритість новому досвіду,

свобода щодо неконструктивних обмежень, активність, індивідуальність, виразна схильність до творчої діяльності, емоційна стабільність, персональна розсудливість, ентузіазм, цілеспрямованість, розважливості, ретельність [12, 114–127]. А от Дж. Фельдх'юсен і Ф. Джарвен (теж британці) загалом дійшли висновку, що більшість визначень обдарованості є похідними від психологічних характеристик, якими обдаровані діти вирізняються з-поміж інших. Ідеться, передусім, про такі персональні якості, як надзвичайна допитливість, різнобічність інтересів, наполегливість у розв'язанні складних розумових задач тощо [2, 234].

Виклад основного матеріалу статті. У контексті нашої наукової розвідки особливий інтерес становить фундаментальне дослідження американської вченої Кетрін Кокс (1890–1984), у якому висвітлено ретроспективу життєвого шляху трьох сотень людей із надзвичайними здібностями й досягненнями. Екскурс у дитячі роки знаменитостей світового рівня дав авторці змогу прослідкувати становлення і розвиток рис характеру та здібностей як предикторів майбутнього життєвого успіху. Так було з'ясовано, що в дитинстві та юності майбутні генії демонстрували високий рівень інтелекту, упевненість у своїх силах, надзвичайно високий рівень мотивації, стійкості й витривалості в докладанні зусиль, силу характеру [1,50].

І ось уже в наш час відомий американський учений Говард Гарднер провів подібне до попереднього дослідження, базоване на авторській моделі множинного інтелекту [3, 69–84]. Для реалізації пошукового задуму вчений обрав сім надзвичайно талановитих особистостей, які жили й творили приблизно в один і той самий час (1900-ті роки). Вибір здійснювався за критерієм яскраво вираженого, за оцінкою Гарднера, одного з семи видів інтелекту, і результат цього вибору виглядає так:

- Зігмунд Фрейд – внутрішньо-особистісний інтелект;
- Альберт Ейнштейн – логіко-математичний інтелект;
- Пабло Пікассо – просторовий інтелект;
- Ігор Стравінський – музичний інтелект;
- Т. С. Еліот – лінгвістичний інтелект;
- Марта Грехем – кінестетичний інтелект;
- Махатма Ганді – міжособистісний інтелект.

Використання ідеографічно-номотетичного підходу дало змогу авторові, з одного боку, з'ясувати особистісні риси, релевантні для всіх обраних осіб, а з другого боку, всебічно вивчати кожну особистість як унікальну. На думку Г. Гарднера, обраних знаменитостей вирізняє й робить унікальними головно предмет діяльності, яким вони почасти починали захоплюватися вже в дитячі та юнацькі роки, а також персональне усвідомлення лідерських позицій в обраній галузі і підкріплене зусиллями бажання не тільки зберегти, а й збільшити дистанцію відриву від «колег по цеху».

Що ж стосується рис характеру, то вони є значною мірою релевантними, незалежно від того, яким інтелектом наділена особистість. Він чи вона, висновує Гарднер, працює повсякчас, постійно піднімаючи планку досягнень, демонструє впевненість у власних силах, здатність справлятися з фальстартами, амбітність і настирливість, неохоче мириться з помилками інших, у разі необхідності виявляє готовність до зміни курсу задля нових творчих вершин. Видатних результатів ці люди досягають за рахунок неймовірної енергії і працездатності [3, 73–74].

Як ми вже зазначали, феномен таланту, надзвичайних здібностей притягує увагу багатьох учених різної спеціалізації. Це стосується також і особистісних проявів обдарованих індивідів у процесі творчості. Наукові розвідки, розглянуті в цій статті, звичайно не надають усієї повноти характеристик обдарованої людини, однак навіть цей короткий огляд унаочнює повторюваність деяких характеристик. На цій підставі можливо вивести узагальнений профіль обдарованої особистості, однак це вже предмет осібного дослідження. Тут ми скористаємося результатами аналогічного за метою дослідження за авторством американського вченого Д. Шелкросса [14, 10–11]. Систематизований ним перелік персональних характеристик обдарованих і талановитих виглядає так:

- відкритість новому досвіду;
- незалежність;
- упевненість у своїх силах;
- готовність до ризику;
- почуття гумору, жартівливість;
- задоволення від експериментування;
- сенситивність;
- відсутність відчуття того, що щось загрожує;
- персональна сміливість;
- нетрадиційність;
- гнучкість;
- надання переваги складному;
- цілепокладання;
- внутрішній контроль;
- допитливість;
- оригінальність;
- самодостатність;
- наполегливість;
- проникливість;
- асертивність;
- терпимість до порушення порядку;
- мотивація;

- схильність до оригінальності.

І вже з власних спостережень додамо, що принаймні на двох особистісних характеристиках доволі часто роблять наголос дослідники в галузі обдарованості. Йдеться про мотивацію й волю.

Наприклад, німецький учений К. А. Хеллер відносить мотивацію до одного з найбільш сильних і довгострокових предикторів (від англ. to predict – передбачати, пророкувати, прогнозувати) майбутніх професійних успіхів у науці і технологіях [7, 139–150].

Канадський учений Ф. Гане трактує мотивацію разом із волею як головні внутрішньо-особистісні каталізатори розвитку таланту. На його думку, саме вони допомагають стійко долати несприятливі обставини, нудьгу, несподівані невдачі [19, 73].

Американський психолог А. Танненбаум стверджує, що без опертя на неінтелектуальні здатності, зокрема такі, як бажання й уміння працювати, неможливо досягти досконалості, піднятися над посередністю [15, 31]. Схожі погляди виказує Дж. Рензулі, називаючи відданість справі надзвичайно важливою рисою, ключовою якістю, що дає змогу обдарованій особі сповна занурюватися в специфічну проблему на тривалій період часу [13, 70].

Відомий учений радянської доби С. Л. Рубінштейн так само поціновує вольові якості, причому особливо наголошує на таких із них, як наполегливість, рішучість, самоконтроль, витривалість, самовладання [21, 607]. Учений зазначає, що в усьому великому й героїчному, що робила людина, у найбільших її досягненнях вольові якості завжди відгравали значну роль [21, 612].

З попередньо викладених матеріалів складається враження, що обдаровані особистості – це талановиті уніками з доволі сильним характером і позитивним життєвим настроєм. Однак, як показує досвід, не все так однозначно. Тут доречно нагадати думку А. Таннебаума про те, що обдарованість – це ідеальний інструмент добра і зла [16].

І дійсно, буває дуже непросто мати справу з обдарованою особистістю, спілкуватися з нею, співпрацювати тривалий час. За несприятливого збігу обставин чесноти обдарованих людей можуть трансформуватися в свою протилежність, наприклад, упевненість у собі – в акцентуїзовану самовпевненість і впертість; високий рівень самоповаги – у нетерпимість до людей із нижчим рівнем здібностей; амбітність і заповзятість – у прагнення успіху за будь яку ціну; свобода в подоланні обмежень – у маргінальність; асертивність – в ігнорування соціальних і навіть моральних правил і вимог; зосередженість, відданість справі – у байдужість до всього, що не входить у зону персональних інтересів; старанність і ретельність – у патологічний перфекціонізм; самодостатність – у надто глибоку інтровертність, некоммунікабельність і навіть нелюдимість.

На думку Говарда Гарднера, ознаки неконструктивних індивідуальних проявів обдарованості з'являються почасти ще в дитинстві, і з віком вони можуть набувати різних модифікацій [3, 76]. Так, наприклад, уже дорослі генії, стикаючись із серйозними труднощами й перешкодами, здатні регресувати до стану диво-дитини, якою всі захоплюються, і яка є центром уваги. Тоді можна спостерігати, як доросла поміркованість, розсудливість, виваженість раптом поступаються місцем інфантильному егоїзму, егоцентризму, легковажності, капризам, нарцисизму.

Пропедевтика таких життєвих ситуацій і необхідна, і можлива. Скажімо, шкільні вчителі, вихователі, які впродовж тривалого періоду ведуть обдарованих дітей, мають змогу цілеспрямовано й систематично впливати на формування їхнього характеру. Ідеться передусім про формування позитивної Я-концепції, адекватної самооцінки, необхідних для життя в соціумі поведінкових паттернів.

При цьому необхідно зважати на специфічні труднощі, яких зазнають у шкільних колективах непересічні, надзвичайні діти. Згідно з висновками Л. Лейтеса, найчастіше ці діти стикаються з:

- труднощами в знаходженні близьких за духом друзів;
- проблемами з участю в іграх однолітків, які їм нецікаві;
- проблемами з конформністю, намаганням підлаштуватися під інших, бути як усі;
- труднощами в школі, де відсутня стимуляція інтелектуального розвитку;
- раннім інтересом до проблем всесвіту та долі [20, 46].

Крім того, зазначає Л. Лейтес, поведінка обдарованих дітей характеризується :

- відсутністю уваги до умовностей і авторитетів;
- помітною незалежністю в судженнях, тонким почуттям гумору;
- відсутністю уваги до порядку й «належної» організації роботи;
- яскравим темпераментом [20, 107].

Висновки Л. Лейтеса, зроблені за радянських часів, не втратили актуальності й нині. Достатньо уявити неординарну дитину в умовах сучасної масової школи зі стандартизованими вимогами до поведінки й успішності, щоб зрозуміти, що обдаровані фактично постають перед дилемою, або зраджувати собі й ставати «як усі», або захищати власну винятковість, непересічність і ставати «незручними».

Що може зробити в цій ситуації вчитель, так це успішно пройти між Сциллою потурання й Харибдою нівелювання характеру надзвичайних, виняткових дітей. Цим дітям слід допомогти сформувати конструктивні риси характеру, підкріплювати їхню впевненість у власних силах без накладання ореолу «блискучої дитини», навчати використовувати потужну творчу енергію на благо собі та іншим людям, обирати сильні й гідні

природного дару цілі та заняття, бути наполегливими й терпимими як до власних невдач, так і до недосконалості оточення. У зв'язку з цим особливої значущості, а разом із тим і складності в роботі з обдарованими дітьми, набуває моральне виховання.

Слід звернути увагу на те, що із-за випереджального розвитку й високої чутливості обдаровані діти доволі рано опиняються перед дилемою добра і зла й дуже болісно переживають несправедливість, жорстокість, дисгармонію світу. Водночас притаманна їм когнітивна та емоційна емпатія – це той природний дар, на який учитель, вихователь може опертися у справі формування добрих, а не злих геніїв. Крім того, дослідження відомого американського фахівця Л. Кольберга наводять на думку, що за належної психолого-педагогічної підтримки обдаровані діти здатні бути прикладом моральних суджень і вчинків для інших, виявляти моральне лідерство й позитивно впливати на оточення [10; 11].

Моральна обдарованість є тим видом обдарованості, який чи не найменшою мірою залежить від генетики, а найбільшою – від формувальних виховних впливів. Наразі потреба в моральності власне й виникає тоді, коли з'являється інший, інакший.

Видатний американський діяч Мартін Лютер Кінг (1929–1968), проповідуючи моральний спосіб дії, фактично визначив формулу моральної обдарованості. Її осереддям є такі найважливіші персональні риси та здатності, як лідерство, креативність, моральна відповідальність [6, 301–330]. Мудрість проповідника спонукає замислитися над тим, що надзвичайні здібності – це Божий дар, до якого слід ставитися з особливою відповідальністю, як персональною, так і колективною.

Висновки. Аналіз наукових праць, що стосуються проблем персоналізації обдарованості, тобто проявлення індивідуальності людини в процесі творчої діяльності, дає підстави для узагальнень щодо, по-перше, рис характеру (темпераменту) обдарованих особистостей, по-друге, особливостей їхньої емоційної сфери. Індивіди з надзвичайними здібностями вирізняються з-поміж загалу людей такими досить вираженими якостями, як стійкість, наполегливість, витривалість, старанність, впевненість у власних силах, здатність доводити справу до логічного завершення, уміння йти до мети, працездатність, рішучість незалежність у судженнях і діях, нонконформізм, надання переваги самостійній роботі, здатність повністю й надовго занурюватися в певну проблему, сомодостатність, позитивна самооцінка, високий рівень самоповаги, внутрішній локус контролю, умотивованість, амбітність, націленість на успіх, високий рівень самокритичності, прагнення досконалості, заповзятість, наполегливість у подоланні труднощів, високий рівень саморегуляції.

Творча діяльність обдарованої особи найчастіше супроводжується й стимулюється такими відчуттями, як захоплення предметом діяльності;

проникливість, перцептивність; радість від досягнень; свобода від переживання меншовартості; нестримна енергія й жага досягнень; задоволення від праці.

Персональні якості й риси визначають поведінку, учинки обдарованих і талановитих людей, на які можливо цілеспрямовано впливати психолого-педагогічними методами. Особливого значення такі впливи набувають у дитячі та юнацькі роки, позначені значною динамікою і водночас пластичністю формування характеру. Успіх учителів, вихователів у роботі з обдарованими, талановитими дітьми буде тим більш прогнозованим і вірогідним, чим краще вони розумітимуть складний внутрішній світ і неординарність поведінки обдарованої особистості.

REFERENCES

1. Cox, C. (1926). *The early mental traits of three hundred geniuses*. Stanford. CA: Stanford University Press.
2. Feldhusen, J. F. Jarwan, F. A. (1993). Identification of gifted and talented youth for educational programs. In K. A. Heller, F. J. Monks, & A. H. Passow (Eds.), *International handbook of research and development of giftedness and talent*. Oxford: Pergamon.
3. Feldman D. H., Csikzentmihalyi M., Gardner G. (1994). *Changing the world. A framework for the study of creativity*. Westport, Connecticut: PRAEGER.
4. Feldman, D. H. (1979). The mysterious case of extreme giftedness. In A. H. Passow (Eds.), *The gifted and talented: Their education and development. The Seventy Eighth Yearbook of the National Society for the Study of Education*. Chicago: Yearbook of the National Society for the Study University of Chicago Press.
5. Galton, F. (1891). *Hereditary genius: An inquiry into its laws and consequences*. New York: D. Appleton & Co, Originally published 1869.
6. Gruber, H. E. (1995). Giftedness and moral responsibility: Creative thinking and human survival. In F. D. Horowitz & M. O'Brien (Eds.), *The gifted and talented: Developmental perspectives*. Washington, DC: American Psychological Association.
7. Heller, K. A., Monks, F. J., Sternberg, R. J., Subotnik, R. F. (Eds.) (2000). *International handbook of giftedness and talent (2nd ed.)*. New York: Elsevier.
8. Hollingworth, L. (1942). *Children above 180 [QStanford-Binet]*. New York: Word Book.
9. Hollingworth, L. S. (1926). *Gifted children: Their nature and nurture*. New York: Macmillan.
10. Kohlberg, L. (1984). *Psychology of Moral Development: Essays on Moral Development*. Vol. 2. San Francisco: Harper and Row.
11. Kohlberg, L. (1964). The Development of Moral Character and Moral Ideology. In M. Hoffman and L. Hoffman (Eds.), *Review of Child Development Research, Vol. 1*. New York: Russell Sage Foundation.
12. MacKinnon, D. W. (1960). The highly effective individual. In R. S. Albert (Ed.), *Genius and eminence: The social psychology of creativity and exceptional achievement*. Oxford: Pergamon.
13. Renzulli, J. S. (1986). The three-ring conception of giftedness: A developmental model for creative productivity. In Sternberg, R. J., Davidson, J. E. (Eds.), *Conception of giftedness*. New York: Cambridge University Press.

14. Shallcross, D. J. (1981). *Teaching Creative Behaviour: How to Teach Creativity to Children of All Ages*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
15. Tannenbaum, A. J. (1986). Giftedness: A psychosocial approach. In R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness*. New York: Cambridge University Press.
16. Tannenbaum, A. J. (2000). Giftedness: The ultimate instrument for good and evil. In K. A. Heller, F. J. Monks, R. J. Sternberg & R. F. Subotnik (Eds.), *International handbook of giftedness and talent (2nd ed.)*. New York: Elsevier.
17. Terman, L. M. & Oden, M. H. (1959). *The gifted group at mid-life*. Stanford, CA: Stanford University Press.
18. Torrance, E. P. A longitudinal examination of the fourth-grade slump in creativity. *Gifted Child Quarterly*, 12, 195–199.
19. Лавриченко, Н. М. (2016). Теоретична модель розвитку обдарованості й таланту за авторством Ф. Гане. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 32, 69–75. (Lavrychenko, N. M. (2016). The theoretical model of giftedness and talent by F. Gagné authorship. *Olexandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University Bulletin*, 32, 69–75).
20. Лейтес, Н. С. (ред.) (1996). *Психология одаренности детей и подростков*. М.: Издательский центр «Академия». (Leites N. S. (Ed.) (1996). *Psychology of giftedness of children and youth*. М.: Publishing centre "Academy").
21. Рубинштейн, С. Л. (2000). *Основы общей психологии*. Санкт-Петербург: Питер. (Rubinstein, S. L. (2000). *Fundamentals of general psychology*. Saint Petersburg: Piter).

РЕЗЮМЕ

Лавриченко Наталия. Движущая сила характера в развитии чрезвычайных человеческих способностей

В статье проанализированы труды известных западных ученых в области одаренности, в частности те, которые принадлежат к так называемому некогнитивному кластеру исследований. Речь идет об исследовании персональных качеств и характеристик как предпосылок, двигателей и катализаторов развития природных способностей и задатков до уровня таланта. Научные результаты в этой отрасли рассмотрены с психологических и педагогических позиций, в частности в аспекте возможностей целенаправленно формировать конструктивные черты характера неординарных, одаренных детей.

Ключевые слова: *чрезвычайные способности, одаренная личность, черты характера, эмоциональная сфера.*

SUMMARY

Lavrychenko Nataliia. The driving force of character in the development of exceptional human abilities.

This article provides the analysis of the publications of famous western scientists in the field of giftedness, including those belonging to the so-called extracognitive research cluster. It deals with the study of personal qualities and characteristics as prerequisites, drivers and catalysts of natural inclinations and abilities development. Scientific results in this field are regarded from the psychological and pedagogical points of view, especially in the aspect of opportunities to shape viable traits for the extraordinary, gifted children.

As a result of this analytical research the inherent traits of gifted and talented individuals were identified along with their emotional sphere, attitudes and intentions. The role of motivation and will as key drivers of talent was emphasized. The psychological and educational

problems and value orientations in nurture of moral qualities to talented youth were exposed. The expediency to base on cognitive and emotional sensitivity of gifted children during their moral education and forming patterns of prosocial behavior was grounded. The moral talent is determined as the trinity of moral leadership, creativity and responsibility.

The analysis of research works on the problems of personalization of giftedness, that is manifestation of human individuality in the process of creative activity, gives grounds for generalizations in relation to, firstly, personality traits (temperament) of gifted individuals, and second, features of their emotional sphere. Individuals with extraordinary abilities differ from other people by such distinct qualities as resilience, perseverance, endurance, diligence, self-confidence, the ability to bring the case to its logical conclusion, the ability to achieve the goal, hard work, determination, independence in judgment and action, non-conformism, providing benefits to independent work, positive self-appraisal, high level of self-esteem, internal locus of control, motivation, ambition, drive for success, high level of self-criticism, commitment to excellence, tenacity, perseverance in overcoming difficulties, high level of self-regulation.

It was concluded that childhood and adolescence are marked with the significant dynamics and plasticity of character developing that enables targeted educational influence on this process. Success of the teachers and educators in work with the gifted and talented children will be even more predictable and possible, if they better understand the complex inner world and features of a gifted person behavior.

Key words: *exceptional abilities, gifted person, character features, emotional sphere.*

УДК 378.036:1(091)

Леонід Оршанський

ORCID ID 0000-0001-9197-2953

Іван Нищак

ORCID ID 0000-0002-1750-6708

Жанна Ясеницька

ORCID ID 0000-0002-1845-0531

Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

DOI 10.24139/2312-5993/2017.03/231-242

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ: ВІД СОКРАТА ДО ДАТТОНА

У статті здійснено історичний екскурс естетики як науки; досліджено методологічні проблеми естетичного виховання підростаючого покоління на сучасному етапі розвитку суспільства. З'ясовано, що естетичне виховання залежить від соціокультурного середовища й зумовлене психофізіологічним та загальнокультурним розвитком особистості. Тобто естетичне виховання визначається природною обдарованістю, спонтанно формується в умовах соціокультурного й освітнього середовища, детермінується життєвим та художньо-естетичним досвідом і актуалізується через цілеспрямований педагогічний вплив.

Ключові слова: *естетика, естетичне виховання, краса, особистість.*

Постановка проблеми. Результати досліджень антропологів підтверджують, що на певній стадії розвитку мозку в людини виникла необхідність в естетичних враженнях і переживаннях, які згодом сприяли формуванню її цілісного сприйняття світу та самої себе, тому потреба у красі є